

Geografske specifičnosti turističkog razvoja srednjodalmatinskih otoka na prijelazu iz 20. u 21. stoljeće

Nikola Glamuzina

U radu se istražuje mogućnost primjene statističko-matematičkih pokazatelja kao što su regionalni faktor, indeks specijalizacije i središte masa u turističkogeografskim istraživanjima. Oni se upotrebljavaju u analizi osnovnih indikatora turističkog razvoja: broja turističkih dolazaka, broja stranih turista prema zemljama iz kojih dolaze i broja turističkih postelja, koji je uzet kao pokazatelj razvijenosti smještajnih kapaciteta. Primjenom takva metodološkog pristupa analizirane su specifičnosti turističkog razvoja četiriju velikih, turistički najrazvijenijih srednjodalmatinskih otoka: Brača, Hvara, Šolte i Visa. Kao referentne točke služe statistički podaci o turističkom razvoju za 1988. i 2008., tj. za godine koje omeđuju dvadesetogodišnje razdoblje unutar kojega je hrvatski turizam, kao i turizam srednjodalmatinskih otoka, doživio značajne promjene. U radu su istraženi i razvojna dinamika turizma u navedenom razdoblju te procesi polarizacije u turističkom razvoju na svakom otoku s posebnim osvrtom na procese koncentracije, centralizacije, decentralizacije i policentričnog razvoja turizma.

Ključne riječi: regionalni faktor, srednjodalmatinski otoci, turistička geografija

Geographic Characteristics of the Development of Tourism in the Central Dalmatian Islands at the End of the 20th and the Beginning of the 21st Century

In this paper the author researches the possible application of statistical-mathematical indicators such as the regional factor, index of specialisation and centre of mass – indicators that are not usually applied in research in the field of tourism geography. These indicators are applied in analysis of the basic data of tourism development: number of tourist arrivals, number of international tourist arrivals by country of origin, and number of tourist beds. This methodological approach is applied in analysis of the geographic characteristics of the most important Central Dalmatian islands: Brač, Hvar, Šolta and Vis. The comparison of this tourist development data has been made for 1988 and 2008, the final points of the period during which Croatian tourism, including the Central Dalmatian islands, had experienced significant changes. This paper also presents the dynamics of tourism development during the same period, along with the processes of polarisation in tourism development of the four islands. An analysis of the processes of concentration, centralisation, decentralisation and polycentric tourism development is also provided.

Key words: regional factor, Central Dalmatian islands, tourism geography

UVOD

Turističkoj se geografiji dugo prigovaralo zbog dominantno deskriptivnog pristupa, što je bio jedan od razloga njezina svojevrsnog marginaliziranja unutar geografije. Bitno je naglasiti kako su se geografi razmjerno kasno uključili u istraživanje turizma, a geografska istraživanja nisu bila praćena adekvatnim razvojem teorijskih pristupa, analiza, interpretacija i kartografskog predočavanja dobivenih rezultata (Hall and Page, 2006). Primjena statističko-matematičkih metoda bila je ključna za izlazak iz deskriptivne faze, a zahvaljujući metodološkom pristupu temeljenom na kvantitativnim pokazateljima geografska istraživanja turizma postaju relevantnija (Williams, 2009).

Suvremena se turističkogeografska istraživanja u pogledu primjene kvantitativnih metoda granaju u dva pravca. Prvi je predstavljen uporabom standardnih statističkih metoda kao što su vjerojatnost, varijanca, korelacija i regresijska analiza (Rogerson, 2001). Linearna regresija i faktorska analiza najviše se primjenjuju u analizi turizma, a u manjoj se mjeri koriste i druge metode kao što su hi-kvadrat distribucija ili one iz skupine analiza vremenskih nizova (Palmer, Sesé and Montaño, 2005). Mogućnost primjene linearne regresije u novije je vrijeme pokazana na primjeru analize dostupnosti mađarskih turističkih regija (Tóth and Dávid, 2010). Drugi se pristup temelji na ekonometrijskim pokazateljima kao što su opteretni kapacitet turističkih resursa (s pomoću kojega se izračunava intenzitet uporabe prostora), prosječni boravak turista, koeficijent turističke gustoće i dr. (Vukonić i Čavlek, 2001). Pojedini su autori uspješno primijenili inovativne metodološke pristupe koristeći se novim kompleksnim statističko-matematičkim pokazateljima, kao što je npr. indeks relativnog prihvata (Pearce, 1993).

U ovom se istraživanju nastoji na primjeru velikih srednjodalmatinskih otoka utvrditi mogućnost primjene pokazatelja koji se uobičajeno koriste u drugim disciplinama s područja ekonomske geografije. U postojećoj se geografskoj literaturi, kako domaćoj tako i inozemnoj, ne mogu naći slučajevi uporabe regionalnog faktora i indeksa specijalizacije u istraživanju turizma. Bitno je naglasiti kako se ta dva pokazatelja redovito primjenjuju u istraživanju prostornih značajki industrije, i to u okviru industrijske i urbane geografije. S druge se strane središte masa često rabi u demogeografiji prilikom određivanja geografskog središta naseljenosti i njegova pomicanja u određenom razdoblju. Primijenjeno je i prilikom određivanja središta turističkih noćenja u Hrvatskoj 1981., i to u okviru šireg istraživanja geografskih značajki hrvatske industrije (Stiperski, 1991).

Ciljevi su istraživanja definirati i analizirati geografske značajke turističkog razvoja srednjodalmatinskih otoka, primijeniti pokazatelje koji se do sada nisu upotrebljavali u turističkogeografskim istraživanjima i proučiti proces polarizacije u turističkom razvoju svakog otoka.

Objekt su istraživanja Brač, Hvar, Šolta i Vis, površinski veći srednjodalmatinski otoci usmjereni na turizam. Njihov je konstantni turistički razvoj kulminirao krajem 80-ih godina 20. stoljeća te ponovo krajem prvog desetljeća 21. stoljeća.

Istraživanjem se istražuje točnost sljedećih hipoteza:

- Postoji znatna razlika u stupnju i dinamici turističkog razvoja između četiriju otoka.
- Turistička je polarizacija izražena zbog prevage vodećega središta nad ostalim destinacijama.

– Pokazatelje kao što su središte mase, regionalni faktor i indeks specijalizacije moguće je upotrijebiti u turističkogeografskim istraživanjima.

Dosadašnja su geografska istraživanja turizma srednjodalmatinskih otoka malobrojna. Među novija spada ono napravljeno za turizam otoka Brača (Kuveždić, 2001).

Posebno su važni radovi u kojima se statističko-matematičkim metodama analiziraju turističkogeografska obilježja. U njih spada analiza demografskih kretanja, s primjenom korelacijske analize, koja pokazuje selektivnu ulogu turizma u demografskim kretanjima hrvatskih otoka (Zupanc, Opačić i Nejašmić, 2001).

Positivan utjecaj turizma na demografski razvitak obalnih naselja pokazala je analiza utjecaja turizma na demografski razvitak srednjodalmatinskih otoka (Nejašmić, 1999).

METODOLOŠKI PRISTUP

U radu su se upotrebljavali službeni podaci turističke statistike za 1988. i 2008., tj. za godine tijekom kojih je zabilježen najveći broj turističkih dolazaka u 20. odnosno 21. stoljeću.

Broj turističkih dolazaka kartografski je analiziran uz određivanje središta mase. Središte mase pokazuje prevagu neke mase (u ovom slučaju turističkih dolazaka) kao i pomicanje turističkog težišta tijekom određenoga razdoblja:

$$X_c = \frac{\sum X_i \times M_i}{\sum M_i}$$

$$Y_c = \frac{\sum Y_i \times M_i}{\sum M_i}$$

gdje su X_c i Y_c koordinate središta mase, X_i i Y_i koordinate središta svake točke u prostoru, a M_i masa svake točke (Stiperski, 1991). Riječ je o isključivo geografskom pokazatelju čije se vrijednosti prikazuju kartografski. Određivanje središta mase izvodi se na principu koordinatnog sustava u ravnini, pri čemu se svakomu promatranom naselju na određenom otoku dodijele koordinate X i Y , a njihove se vrijednosti pomnože masom, tj. brojem turističkih dolazaka. Zbroj tako dobivenih vrijednosti dijeli se zbrojem masa, tj. ukupnim brojem turističkih dolazaka na otoku. Isti je postupak napravljen zasebno za 1988. i za 2008. kako bi se dobilo središte mase za svaku promatranu godinu.

Broj turističkih dolazaka analiziran je s pomoću regionalnog faktora (Rfa). On pokazuje promjenu geografskog razmještaja turističkih dolazaka u određenom razdoblju, stavljajući u odnos manju i veću cjelinu:

$$Rfa = \frac{Z_2 : Z_1}{Q_2 : Q_1}$$

gdje je Z_2 broj dolazaka u manjoj cjelini u novijoj godini, Z_1 broj dolazaka u manjoj cjelini u prijašnjoj godini, Q_2 broj dolazaka u većoj cjelini u novijoj godini, a Q_1 broj dolazaka u većoj cjelini u prijašnjoj godini (Feletar, 1984). Primjenom regionalnog faktora uspoređen je broj turističkih dolazaka na svakom od četiriju promatranih otoka 1988. i

2008., stavljajući ih u relaciju s cijelom srednjodalmatinskom otočnom skupinom. Prednost je tog pokazatelja što se njime može doći do zaključaka o razvojnoj dinamici pojedinih otoka u promatranom razdoblju. Njegova je loša strana što može dati nerealnu sliku ako je broj turističkih dolazaka u prijašnjoj godini (u ovom slučaju 1988.) bio iznimno nizak te je stoga potreban kritički pristup prilikom interpretacije dobivenih rezultata.

Podaci o inozemnim turistima prema zemljama iz kojih dolaze analizirani su s pomoću indeksa specijalizacije koji pokazuje specijalizaciju, tj. diverzifikaciju industrijske proizvodnje. U ovom su radu umjesto zaposlenih po industrijskim granama, uzete u obzir zemlje iz kojih turisti dolaze radi analize usmjerenosti otoka na turiste iz jedne zemlje:

$$I = \sqrt{P_1^2 + P_2^2 + P_3^2 + P_4^2 + \dots + P_n^2}$$

gdje je I indeks specijalizacije, a vrijednosti od P_1^2 do P_n^2 postotni udio turističkih dolazaka iz pojedinih zemalja. U obzir su uzete zemlje koje izdvaja službena statistika, dok je kategorija „ostale zemlje” zanemarena kako se ne bi dobile nerealne vrijednosti. Veća vrijednost indeksa znači veću specijalizaciju, a vrijednosti mogu biti do 100 (Vresk, 2002). Indeks specijalizacije izračunan je za svaki otok zasebno za 1988. i 2008. godinu i na osnovi njega izvučeni su zaključci o usmjerenosti srednjodalmatinskih otoka na pojedine emitivne zemlje. Dobivene su vrijednosti svrstane unutar četiriju razreda: niske (0 – 25), umjerene (26 – 50), visoke (51 – 75) i vrlo visoke specijalizacije (76 – 100). U načelu se velika usmjerenost, izražena u obliku viših vrijednosti indeksa specijalizacije, ne smatra poželjnom jer je u tom slučaju destinacija osjetljiva na jednu emitivnu zemlju ili manji broj emitivnih zemalja. Stoga se svi negativni gospodarski trendovi u dotičnoj emitivnoj zemlji (ili zemljama) u pravilu negativno odražavaju na turističke rezultate u samoj destinaciji.

Na kraju je razmotrena polarizacija u turističkom razvoju kroz analizu značenja najvažnijega turističkog središta u turizmu svakog otoka. Kao relevantni pokazatelj uzet je udio turističkih dolazaka vodećeg naselja u ukupnom broju dolazaka 1988. i 2008., s time da su za 2008. razmotreni i smještajni kapaciteti.

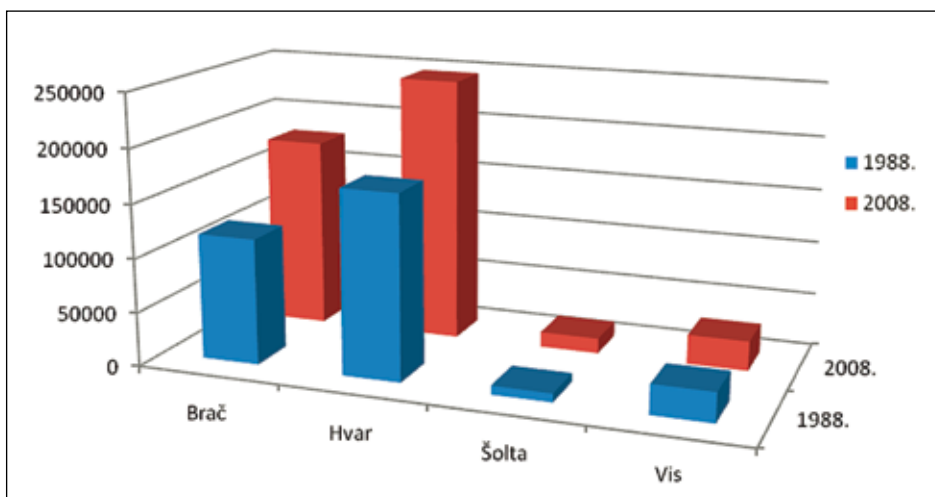
Podaci o broju turističkih dolazaka po naseljima 1988. i 2008. kartografski su prikazani pomoću GIS-a. Pritom je odabrana metoda svrstavanja naselja u jedan od pet razreda, a granice su im određene nakon detaljne analize statističkih podataka:

- 1) manje od 1500 dolazaka
- 2) 1500 – 7500
- 3) 7500 – 25.000
- 4) 25.000 – 75.000
- 5) više od 75.000.

Na taj se način težilo donekle umanjiti problem međusobnog uspoređivanja naselja s obzirom na broj turističkih dolazaka. Naime zaključivanje o turističkoj razvijenosti pojedinih naselja na temelju razlike od samo nekoliko stotina turističkih dolazaka bilo bi pogrešno jer se ona u turizmu ne može smatrati značajnijom.

REZULTATI I DISKUSIJA

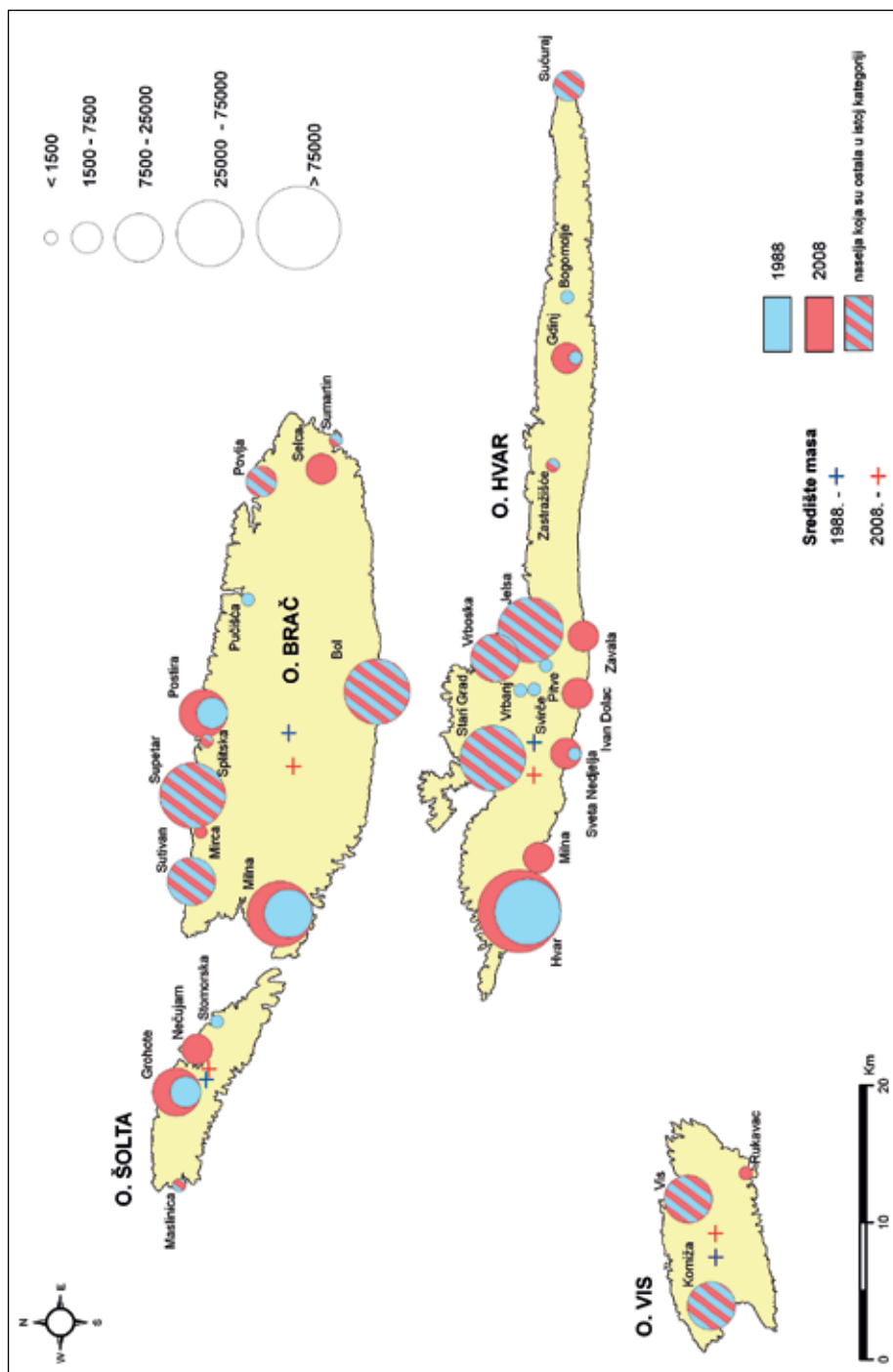
Analiza broja turističkih dolazaka pokazuje ključnu ulogu Hvara (sl. 1); slijedi Brač, dok Vis i Šolta znatno zaostaju. Svi su otoci imali porast broja dolazaka, uz gotovo identične razlike u njihovoj raspodjeli. Te razlike nisu potpuno jednake jer je Brač zabilježio veći porast (indeks 152,1) od Hvara (indeks 143,7), dok je Šolta (indeks 174,1) imala znatno veći porast od Visa (indeks 100,4). Prevlast Hvara i Brača može se objasniti dužom turističkom tradicijom (posebno na Hvaru), veličinom (zbog čega raspolažu s više destinacija) kao i zasebnim političkim (općinskim) statusom tijekom socijalističkog razdoblja (zbog čega je bilo moguće samostalno usmjerivati investicije u turistički sektor). Slučaj otoka Visa specifičan je zbog znatne udaljenosti od kontinenta, slabije prometne povezanosti te statusa važne vojno-pomorske baze tijekom Hladnog rata. Površinski najmanja Šolta bila je pod jakim gravitacijskim utjecajem Splita, koji se usmjerio na industrijski razvoj.

Sl. 1. Broj turističkih dolazaka na Braču, Hvaru, Šolti i Visu 1988. i 2008.

Fig 1 Number of tourist arrivals on Brač, Hvar, Šolta and Vis in 1988 and 2008

Geografsku dimenziju turizma pokazuje pomicanje središta mase turističkih dolazaka (sl. 2). Na Braču je najveći porast broja dolazaka zabilježen na zapadnoj obali, zbog dinamičnog razvoja Milne (tab. 1). Tu dinamiku donekle prati sjeverna obala, najposjećeniji dio Brača. Jedina je destinacija na južnoj obali Bol, koji je zadržao primat. Središte se mase turističkih dolazaka 1988. nalazilo gotovo na polovici puta između Bola i Supetra. Mada je 2008. središte mase ostalo na toj relaciji, uočeno je pomicanje k zapadnoj obali zbog turističkoga razvoja Milne. Na otoku Hvaru zabilježen je u odnosu prema Braču manji porast broja turističkih dolazaka. On je bio najveći u jugozapadnom dijelu zahvaljujući gradu Hvaru. Takav porast (sa 75.382 u 1988. na 136.158 u 2008.) nije imala nijedna druga destinacija na otočju (tab. 2). Uz grad Hvar veći su porast imale i ostale destinacije u jugozapadnom dijelu: Milna, Sveta Nedjelja, Ivan Dolac i Zavala. To je rezultiralo blagim pomicanjem središta mase prema gradu Hvaru. Šolta je zabilježila najmanji broj turističkih dolazaka 2008. iako je imala najveći porast u cijeloj otočnoj skupini (tab. 3).

Sl. 2. Centar mase broja turističkih dolazaka na srednjodalmatinskim otocima 1988. i 2008.
 Fig. 2. Centre of mass of tourist arrivals on the Central Dalmatian islands in 1988 and 2008

Tab. 1. Broj turističkih dolazaka na Brač 1988. i 2008.

Tab 1 Number of tourist arrivals on Brač in 1988 and 2008

NASELJE	1988.	2008.
Bol	47.091	59.439
Milna	9945	43.514
Mirca	-	254
Postira	3734	9470
Povlja	4126	1776
Pučišća	724	-
Selca	-	6609
Splitska	56	1020
Sumartin	1194	483
Supetar	40.678	46.859
Sutivan	9495	8648
UKUPNO	117.043	178.072

Izvor: *Promet turista u primorskim općinama 1988.*, Republički zavod za statistiku, Zagreb, 1989., *Promet turista u primorskim mjestima i općinama 2008.*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2009.

Tab. 2. Broj turističkih dolazaka na Hvar 1988. i 2008.

Tab 2 Number of tourist arrivals on Hvar in 1988 and 2008

NASELJE	1988.	2008.
Bogomolje	194	-
Gdinj	703	2653
Hvar	75.382	136.158
Ivan Dolac	-	4271
Jelsa	38.462	29.909
Milna	-	1526
Pitve	598	-
Stari Grad	37.404	35.940
Sučuraj	6056	5390
Sveta Nedjelja	1391	2783
Svirče	1057	-
Vrbanj	234	-
Vrboska	9274	22.424
Zastražišće	376	903
Zavala	-	3932
UKUPNO	171.131	245.889

Izvor: *Promet turista u primorskim općinama 1988.*, Republički zavod za statistiku, Zagreb, 1989., *Promet turista u primorskim mjestima i općinama 2008.*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2009.

Tab. 3. Broj turističkih dolazaka na Šolti 1988. i 2008.
 Tab 3 Number of tourist arrivals on Šolta in 1988 and 2008

NASELJE	1988.	2008.
Grohote	6857	11.394
Maslinica	439	87
Nečujam	-	2628
Stomorska	809	-
UKUPNO	8105	14.109

Izvor: *Promet turista u primorskim općinama 1988.*, Republički zavod za statistiku, Zagreb, 1989., *Promet turista u primorskim mjestima i općinama 2008.*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2009.

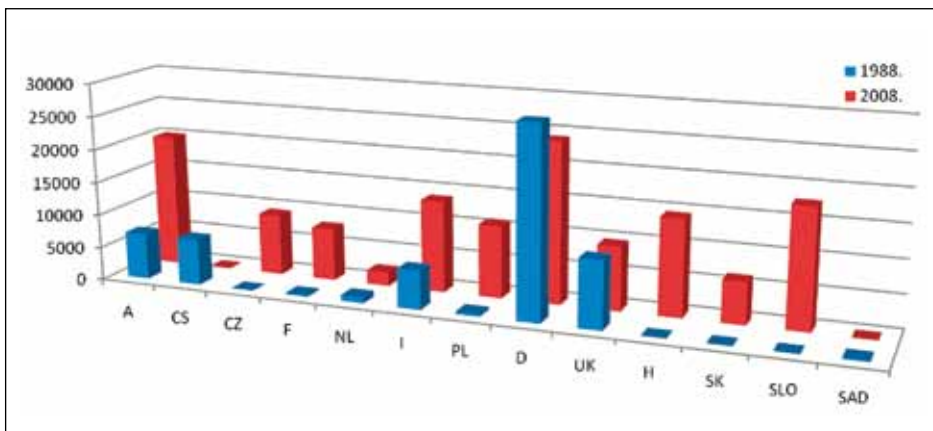
Tab. 4. Broj turističkih dolazaka na Vis 1988. i 2008.
 Tab 4 Number of tourist arrivals on Vis in 1988 and 2008

NASELJE	1988.	2008.
Komiža	13.676	10.650
Rukavac	-	169
Vis	13.823	16.795
UKUPNO	27.499	27.614

Izvor: *Promet turista u primorskim općinama 1988.*, Republički zavod za statistiku, Zagreb, 1989., Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2009. *Promet turista u primorskim mjestima i općinama 2008.*

U geografskom je pogledu za šoltanski turizam najvažnija sjeverna obala, na kojoj su smještene sve destinacije osim Maslinice. Na Šolti tradicionalno dominiraju Grohote, a u novije se vrijeme razvio Nečujam. Zbog toga je središte mase turističkih dolazaka smješteno u blizini Grohota, a do 2008. neznatno se pomaknulo prema istoku, tj. Nečujmu. Otok Vis u promatranom razdoblju jedini nije imao značajniji porast broja turističkih dolazaka (indeks od 100,4 može se prije nazvati stagnacijom nego blagim rastom). Turizam je na Visu koncentriran u dvjema destinacijama: Visu (na sjeveroistočnoj obali) i Komiži (na jugozapadnoj). U promatranom se razdoblju opaža kako je grad Vis preuzeo primat (tab. 4). Zbog podjednake uloge Visa i Komiže središte mase turističkih dolazaka smješteno je između tih dvaju naselja s tendencijom pomicanja prema gradu Visu.

Vremenska i prostorna dimenzija mogu se staviti u međusobni odnos kroz analizu broja turističkih dolazaka pomoću regionalnog faktora. Dobivene vrijednosti mogu poslužiti kao jedan od pokazatelja dinamike turističkoga razvoja, pa se opaža kako su Šolta (regionalni faktor 1,18) i Brač (1,10) imali najjači razvojni trend. Slijedi Hvar (0,97), dok je na zadnjemu mjestu Vis (0,68). Pritom treba uzeti u obzir da je prosječna vrijednost regionalnog faktora za cijelu otočnu skupinu 1,00. Iz toga proizlazi kako je razvojni trend Hvara bio na razini cijele otočne skupine, dok su Brač i Šolta u tom pogledu prednjačili, mada se ne radi o naglašenoj dinamici. Vrijednost regionalnog faktora na Visu pokazuje suprotni proces i posljedica je neznatnog porasta broja turističkih dolazaka u promatranom razdoblju (2008. zabilježeno je svega 115 dolazaka više u odnosu na 1988.). Ipak se u tom slučaju opaža već spomenuta negativna osobina regionalnog faktora kada je u prethodnoj godini

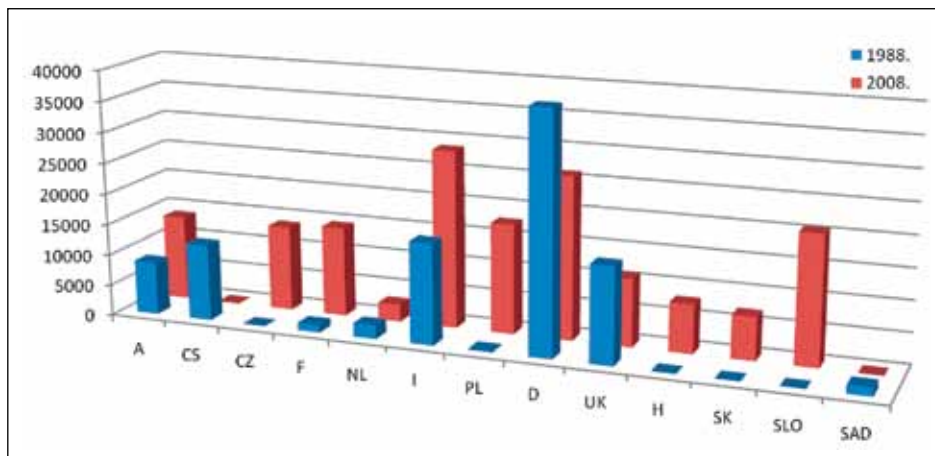

Sl. 3. Turisti po zemljama iz kojih dolaze na Braču 1988. i 2008.

Fig 3 Tourists by country of origin on Brač in 1988 and 2008

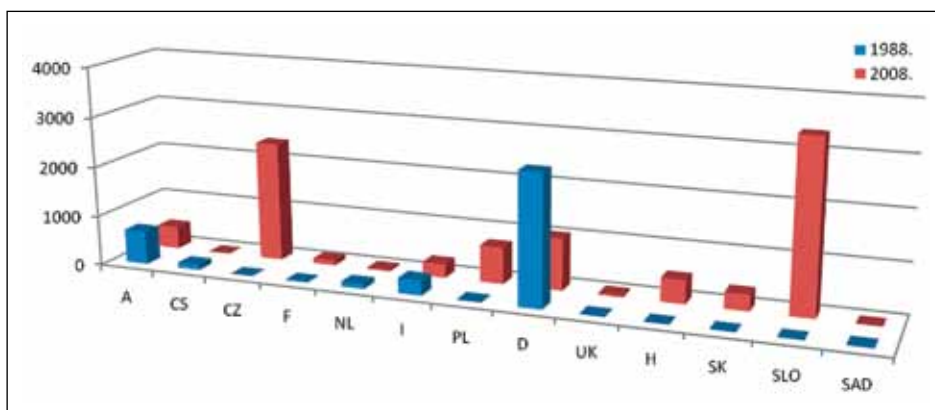
broj turističkih dolazaka bio nizak, kao što je slučaj kod Šolte. Naime na tom je otoku u promatranom razdoblju povećan broj turističkih dolazaka za 6004, nasuprot porastu od 74.758 na Hvaru ili 74.248 na Braču. Prema tome, ubrzana je dinamika na Šolti neosporna, premda je valja uzeti u obzir sa stanovitom rezervom. Vrijednosti regionalnoga faktora pokazuju da su Šolta i Brač otoci najveće razvojne dinamike u pogledu broja turističkih dolazaka. Međusobno se razlikuju u turističkom razvoju jer Brač raspolaže većim smještajnim kapacitetima i posjećenijim destinacijama. Zajednička im je dobra prometna povezanost sa Splitom, posebice tijekom turističke sezone. Mada prednjači po relativnim pokazateljima, Šolta se u apsolutnim brojevima ne može mjeriti s Bračem. Brač ima veću razvojnu dinamiku i od Hvara. Uočava se zaostajanje Visa, za koji je primjereniji pojam stagnacije nego razvoja.

Od 1988. do 2008. promijenila se struktura međunarodnih turističkih dolazaka zbog političkih i gospodarskih promjena koje su dovele do pojave novih emitivnih zemalja. Na Braču (sl. 3) smanjio se udio njemačkih turista, na koje je 1988. otpadalo čak 47,3% međunarodnih turističkih dolazaka, a 2008. svega 17,6%. Godine 1988. dominirali su gosti iz četiriju razvijenih zemalja (Ujedinjeno Kraljevstvo, Austrija, Italija i Njemačka), dok su se 2008. pojavile nove (Slovenija, Mađarska, Poljska, Češka, Slovačka, Francuska i Nizozemska). Slično je stanje na Hvaru (sl. 4), a velika se promjena strukture međunarodnih turističkih dolazaka opaža na Šolti i Visu. Na Šolti su 1988. dominirali njemački turisti (68,3% dolazaka), a 2008. turisti iz tranzicijskih zemalja (Slovenija, Češka, Poljska, Mađarska i Slovačka). Od razvijenih su država važnost zadržale jedino Njemačka i Austrija. Uočljiva je prevlast slovenskih i čeških turista, koji zajedno tvore 62,5% dolazaka (sl. 5). Otok Vis zbog svoje je uloge najvažnije jadranske vojne baze bio tijekom Hladnoga rata zatvoren za međunarodne turiste. Stoga je 1988. ondje zabilježeno svega 26 međunarodnih turističkih dolazaka (šesnaest iz SAD-a, pet iz Italije, tri iz tadašnje Zapadne Njemačke i dva iz Poljske). Budući da je riječ o malim apsolutnim vrijednostima, nije neobičan visoki udio američkih turista (61,5%). Podaci iz 2008., koji su relevantniji od onih iz 1988., pokazuju da dvije trećine međunarodnih turističkih dolazaka otpadaju

Sl. 4. Turisti po zemljama iz kojih dolaze na Hvaru 1988. i 2008.

Fig 4 Tourists by country of origin on Hvar in 1988 and 2008

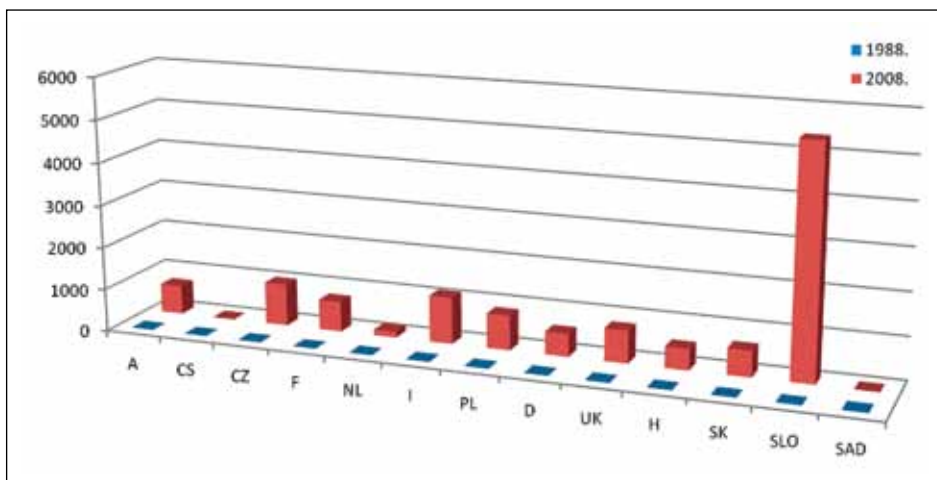

Sl. 5. Turisti po zemljama iz kojih dolaze na Šolti 1988. i 2008.

Fig 5 Tourists by country of origin on Šolta in 1988 and 2008

na tranzicijske zemlje. Prednjači Slovenija s udjelom od 44% (sl. 6). Dakle vidljiva je promjena strukture međunarodnih turističkih dolazaka zbog povećanja udjela turista iz bivših socijalističkih zemalja, naročito iz Slovenije. Na Šolti i Visu turisti iz tih zemalja preuzeli su primat, za razliku od Brača i Hvara, gdje prednjače oni iz razvijenih zemalja. Svim je otocima zajedničko smanjivanje udjela turista iz razvijenih europskih zemalja. Uzroke tomu ne treba tražiti samo u geografskim elementima (prometno-geografski položaj) nego i u ekonomskim činiteljima (cijena smještaja, prijevoza i raznih usluga), koji nisu predmet ovog istraživanja.

Međunarodni turistički dolasci mogu se analizirati s pomoću indeksa specijalizacije. Rezultati pokazuju smanjivanje njegovih vrijednosti na svim otocima. Godine 1988., baš

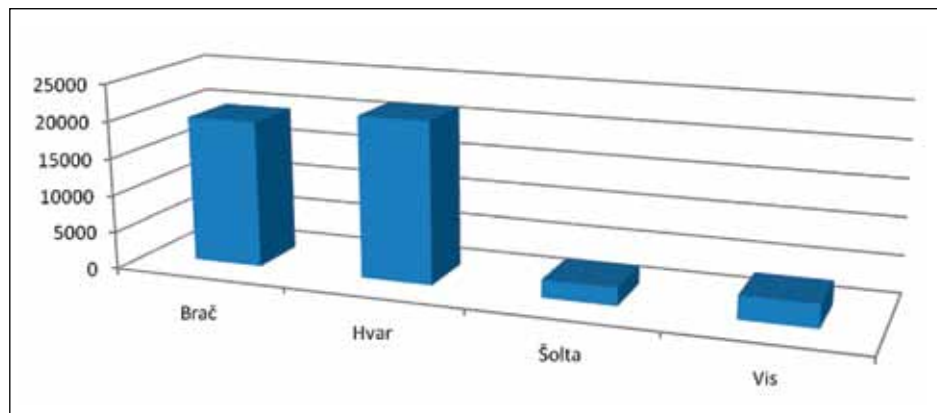

Sl. 6. Turisti po zemljama iz kojih dolaze na Visu 1988. i 2008.

Fig 6 Tourists by country of origin on Vis in 1988 and 2008

kao i 2008., najmanje su vrijednosti bile na Braču i Hvaru. Na Braču se indeks smanjio s 53,7 u 1988. na 33,5 u 2008., a na Hvaru s 48,9 u 1988. na 33,6 u 2008. Na slabije razvijenima Šolti i Visu vrijednosti indeksa također su smanjene, mada su još uvijek znatno više: na Šolti sa 71,0 u 1988. na 47,6 u 2008., a na Visu sa 65,9 u 1988. na 47,8 u 2008. Kada se uzme u obzir da vrijednost indeksa specijalizacije može biti maksimalno 100, može se zaključiti da su njegove vrijednosti 1988. bile visoke (razred 51 – 75) na svim otocima osim Hvara. Čak je i Hvar, premda je bio u razredu umjerenih vrijednosti indeksa (26 – 50), bio vrlo blizu kategoriji visoke specijalizacije. Godine 2008. sva su četiri otoka bila unutar razreda umjerene specijalizacije. U objema promatranim godinama nijedan otok nije bio u kategoriji vrlo visoke specijalizacije (vrijednosti indeksa 76 – 100), kao ni niske (0 – 25). Pad vrijednosti indeksa specijalizacije rezultat je povećanja broja dolazaka iz tranzicijskih zemalja. Brač i Hvar dosegli su najveći stupanj diverzifikacije uz smanjenje ovisnosti o Njemačkoj kao emitivnoj zemlji. Pad vrijednosti indeksa specijalizacije na Šolti pratilo je smanjenje udjela njemačkih turista (sa 68,3% u 1988. na 11,1% u 2008.). Ipak, zbog dominacije slovenskih turista, Šolta i Vis još uvijek nisu dosegli stupanj diverzifikacije Brača i Hvara.

Ulogu Hvara u turizmu cijele otočne skupine oslikavaju i smještajni kapaciteti. Godine 2008. na Hvar je otpadalo 46,2% postelja u objektima za prihvata i smještaj turista. Slijedio je Brač s udjelom od 42,1% postelja. Dakle na ta je dva otoka zajedno otpadalo 88,3% smještajnih kapaciteta srednjodalmatinskih otoka. Primjetne su mala razlika između Hvara i Brača te marginalna uloga Šolte i Visa (sl. 7). Struktura smještajnih kapaciteta upućuje na velike sličnosti između svih četiriju otoka (tab. 5). One su rezultat prevlasti kućanstava, u kojima je 2008. bilo više od polovine turističkih postelja – u rasponu od 56,4% na Hvaru do 77,0% na Visu. Sličnosti postoje i u udjelu osnovnih smještajnih kapaciteta (hoteli i slično), koji se kreće oko četvrtine na svim otocima osim Šolte, gdje prelazi trećinu (34,9%). Ističe se mali udio postelja u nautičkim lukama – oko 5% na Braču i Hvaru, dok na Šolti

Sl. 7. Broj postelja u turističkim smještajnim objektima na Braču, Hvaru, Šolti i Visu 2008.

Fig 7 Number of tourist beds in accommodation facilities on Brač, Hvar, Šolta and Vis in 1988 and 2008

i Visu takva vrsta smještaja ne postoji. Slično je stanje s kampovima, kojih na Šolti i Visu nema, dok su na Braču imali udio od niti 3%, a na Hvaru 11%. To pokazuje da otoci s razvijenijim turizmom (Brač i Hvar) raspoložu raznovrsnijim smještajnim kapacitetima.

Ključna uloga turizma u lokalnom gospodarstvu daje pojedinim naseljima ulogu polova gospodarskog razvoja. Na polarizirani razvoj upućuju podaci o geografskoj raspodjeli turističkih dolazaka 1988. i 2008., izraženi kroz postotne udjele. Treba izdvojiti Brač, na kojem je polarizacija bila najslabija, uz uočljive trendove decentralizacije i disperzije. Glavna je bračka destinacija Bol, smješten na južnoj obali, na koji je 1988. otpadalo 40,2% dolazaka. Zbog razvoja drugih destinacija, ponajprije na sjevernoj i zapadnoj obali, udio je Bola 2008. smanjen na 36,6% (no istovremeno je zabilježio veliki porast broja dolazaka). Na ostalim je otocima vidljiva koncentracija turističkih dolazaka u jednoj destinaciji, a jedino se na Šolti opaža proces sličan onome na Braču. Ipak, na Šolti je još uvijek izražena

Tab. 5. Struktura smještajnih kapaciteta na Braču, Hvaru, Šolti i Visu 2008.

Tab 5 Structure of accommodation facilities on Brač, Hvar, Šolta and Vis in 2008

Otok	Hoteli i sl. (%)	Kampovi (%)	Kućanstva (%)	Nautičke luke (%)	Ostalo (%)	Ukupno (%)
Brač	5193 (26,4)	581 (2,9)	12.085 (61,4)	1120 (5,6)	731 (3,7)	19.710 (100)
Hvar	5447 (25,2)	2383 (11,0)	12.185 (56,4)	1056 (4,9)	560 (2,5)	21.631 (100)
Šolta	832 (34,9)	- (-)	1541 (64,5)	- (-)	14 (0,6)	2387 (100)
Vis	691 (22,4)	- (-)	2377 (77,0)	- (-)	20 (0,6)	3088 (100)
UKUPNO	12.163 (26,0)	2964 (6,3)	28.188 (60,3)	2176 (4,6)	1325 (2,8)	46.816 (100)

Izvor: *Promet turista u primorskim mjestima i općinama 2008.*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2009.

polarizacija, premda je udio Grohota, najposjećenije destinacije, smanjen s 84,6% u 1988. na 80,8% u 2008. Na Hvaru i Visu primjećuje se proces koncentracije turističkih dolazaka u jednoj destinaciji. Tako se na Hvaru udio istoimenoga grada povećao s 44,0% u 1988. na 55,4% u 2008., dok se na Visu udio grada Visa povećao s 50,3% u 1988. na 60,8% u 2008. Polarizaciju pokazuje i koncentracija smještajnih kapaciteta u glavnome turističkom središtu. Ona je 2008. bila najmanja na Braču, gdje je na Bol otpadalo 34,0% turističkih postelja, dok se na Hvaru u istoimenom gradu 2008. nalazilo 37,7% postelja. Nasuprot njima, na Šolti je 64,5% smještajnih kapaciteta koncentrirano u Grohotama, dok na Visu udio istoimenoga naselja iznosi čak 67,8%. Prema tome, polarizirani je razvoj izražen, s tim što između otoka postoje velike razlike. Polarizacija je jača na manjim otocima (Šolta i Vis), koji imaju manji broj destinacija. Polarizaciju na Hvaru valja promatrati u svjetlu važnosti grada Hvara kao destinacije. To potvrđuje izraziti nerazmjer između udjela turističkih dolazaka (55,4%) i udjela smještajnih kapaciteta koji otpadaju na taj grad (37,7%). Brač se ističe kao otok s najslabijom polarizacijom te izraženim trendom decentralizacije.

ZAKLJUČAK

Istraživanje potvrđuje mogućnost primjene regionalnog faktora, indeksa specijalizacije i središta mase u turističkoj geografiji. Rezultati dobiveni njihovom primjenom pružaju bolju sliku o turističkogeografskim obilježjima.

S obzirom na procese i razvojnu dinamiku ne postoji kriterij prema kojem bi otoke bilo moguće grupirati. Procesi centralizacije, decentralizacije, koncentracije i polariziranoga razvoja nisu povezani s veličinom otoka, turističkom tradicijom ni stupnjem njihove turističke razvijenosti.

Na svim se otocima opaža pad vrijednosti indeksa specijalizacije zbog smanjenja ovisnosti o Njemačkoj kao emitivnoj zemlji. Prevlast turista iz tranzicijskih zemalja zajednička je svim otocima.

Hvar i Brač turistički su znatno razvijeniji od Šolte i Visa te raspoložu raznolikijim smještajnim kapacitetima. Mada otok Hvar dominira u turizmu otočne skupine, po razvojnoj dinamici i trendovima prednjači Brač. Osim što, uz Šoltu, ima najizraženiju dinamiku, Brač se ističe i policentričnim razvojem. Brački primjer pokazuje kako su policentrični razvoj i decentralizacija mogući u uvjetima rasta broja turističkih dolazaka i dominacije jedne destinacije.

Polarizacija je na ostalim trima otocima izražena kroz koncentraciju turističkih dolazaka u jednoj destinaciji, što je kod Šolte i Visa popraćeno koncentracijom smještajnih kapaciteta. Stoga se u njihovu slučaju može govoriti o monocentričnom razvoju, s tim da se na Šolti opažaju naznake blage decentralizacije. Na Hvaru su u tijeku centralizacija te koncentracija, koja nije tako naglašena kao na Šolti i Visu.

Pomicanje središta mase turističkih dolazaka vidi se na svim četirima otocima, a rezultat je različitih procesa: centralizacije (na Hvaru i Visu) i decentralizacije (na Braču i Šolti). Pomicanje središta mase izraženije je na većim otocima s dinamičnim turističkim razvojem.

LITERATURA

- Feletar, D., 1984: Lokacijski kvocijent i regionalni faktor kao pokazatelji prostorne distribucije i trenda razvoja industrije u SR Hrvatskoj, *Radovi* 19, 39-49.
- Kuveždić, H., 2001: Razvoj i suvremeno stanje turizma na otoku Braču, *Acta Geographica Croatica* 34, 127-140.
- Hall, C. M., Page, S. J., 2006: *The Geography of Tourism and Recreation – Environment, Place, and Space*, Routledge, London.
- Nejašmić, I., 1999: Uloga turizma u diferenciranom demografskom razvitku otočnih naselja: primjer srednjodalmatinskog otočja, *Hrvatski geografski glasnik* 61, 37-52.
- Palmer, A. L., Sesé, A., Montaña, J. J., 2005: Tourism and statistics – bibliometric study 1998-2002, *Annals of Tourism Research* 32 (1), 167-178.
- Pearce, D. G., 1993: Domestic tourist travel patterns in New Zealand, *GeoJournal* 29 (3), 225-232.
- Rogerson, P. A., 2001: *Statistical Methods for Geography*, Sage, London.
- Stiperski, Z., 1991: Industrijska područja Hrvatske s polazišta središnjosti odnosno rubnosti, *Radovi* 26, 99-120.
- Tóth, G., Dávid, L., 2010: Tourism and accessibility: An integrated approach, *Applied Geography* 30, 666-677.
- Vresk, M., 1990: *Grad u regionalnom i urbanom planiranju*, Školska knjiga, Zagreb.
- Vresk, M., 2002: *Grad i urbanizacija – osnove urbane geografije*, Školska knjiga, Zagreb.
- Vukonić, B., Čavlek, N., 2001: *Rječnik turizma*, Masmedia, Zagreb.
- Williams, S., 2009: *Tourism Geography – A New Synthesis*, Routledge, London.
- Zupanc, I., Opačić, V. T., Nejašmić, I., 2001: Utjecaj turizma na demografska kretanja hrvatskih otoka, *Acta Geographica Croatica* 35, 133-146.

IZVORI

- Promet turista u primorskim općinama 1988.*, Republički zavod za statistiku, Zagreb, 1989.
- Promet turista u primorskim mjestima i općinama 2008.*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2009.

Primljeno (Received): 27 – 12 – 2010

Prihvaćeno (Accepted): 06 – 05 – 2011

Dr. sc. **Nikola Glamuzina**, izv. prof.
Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Odsjek za učiteljski studij
Sinjska 2, 21000 Split
Nikola.Glamuzina@ffst.hr